

քին վրայ ունեցած ներդրածութեանը՝ ո՛չ միայն պայծառ լոյսի մը մէջ զգացած կ'ըլլանք այդ պատասխանատուութիւնը, ինչ որ գերողանց ապացոյց մըն է հոգեկան պարկէշտութեան, այլ նաև մենք մեզի յարմարութիւններ ստեղծած կ'ըլլանք զօրացնելու մեր մէջ կատարելութեան ըզձանքը, որ ամենէն ազնուական և աստուածային ձգտումն է մարդկային հոգւոյն:

Որպէսզի կեանքը ստուղիւ կեանք ըլլայ, կրօնի, ընկերականութեան և բարոյականի զազափաբներով սոզորուն, պէտք է զիտնալ ըմբռնել զայն նախ իբրև խորհուրդի զօրծ մը, և յետոյ ընդունիլ թէ խորհուրդի օրէնքին և պայմաններուն զօրծադրութեանը մէջ է որ կը կայանայ ապրելու տրուեստը:

* * *

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ՅՅՍՈՒՍԻ ՌԻՍՈՒՑՈՒՄԸ ԸՍՏ ՀԱՄԱՏԵՍԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ

Բ. ԳԼՈՒՆ

ԹԱԳԱՌՈՐՈՒԹԵԱՆ ԱՐԴԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

(Շար. Սկոն 1934, էջ 377 էն)

Մեր նկարագրած թագաւորութեան Աստուածը թագաւորի մը օգտատուական գիծերուն տակ չէ միայն որ կ'երեւի. անիկա նոյն աստին սկիզբն ու երաշխաւորն է բարոյական օրէնքին՝ ամբողջ աշխարհի մէջ (Մտթ. Ե. 48): Այդպէս է արդարև զհնապետը. այդպէս պէտք է լինին նաև իր հըպատակները. իրենց սուրբ պարտականութիւնն է անիկա, ու միևնոյն աստին փառաստար առանձնաշնորհը: Յիսուսի ուսուցումին համեմատ, որ յընդհանուրն համաձայն է աստուածաշնչական ըմբռնումին, Աստուծոյ՝ մարդուն մէջ իրականացող այդ կատարելութիւնն է արդարաբայնը, մարդուն ընթացքին համաձայնութիւնը աստուածային կամքին հետ, հոգեւոր ուղղութիւն՝ որ անբաժան է երկնից թագաւորութեան հետադարձութիւնն (Մտթ. Զ. 23):

Ի՞նչ բանի մէջ կը կայանայ այդ ճիշդը, և ի՞նչ են անոր պտուղները հաւատարմեանը

կեանքին մէջ: Ռարբինիւրը այս կէտին մասին իրենց բացորոշ տեսութիւնն ունէին. «Աստուած իմ, կը զոչէ առաջին փարիսեցին, զհնաւտմ զքէն, զի ոչ եմ իբրև զայլս ի մարդկանէ. . . պահեմ երկիցս ի շաբաթու, և տամ տասանորդ յամենայն ասացուածոց իմոց» (Ղկս. ԺԸ. 11-12): Բայց այս արդարութիւնը, պանծացում կեղծաւորութեան և հպարտութեան, ըստ յայտարարութեան Յիսուսի՝ չի կրնար որևէ մէկը մտնել երկնային թագաւորութեան մէջ (Ղկս. ԺԸ. 14, Մտթ. Ե. 20): Արդարև, զպիւրնիւր աւանդութեանց թունձր խառով մը այնպէս ծածկած էին օրէնքը, որ Յիսուսի առաջին զործը կ'ըլլայ զերջնիկ խափանիչ պատուիրաններու այդ ղէզը, զորս բերելու համար հարազատ սուրբ զրուածքը. յանուն բուն օրինական իշխանութեան, սաստկապէս կը յարձակի անիկա անոնց վրայ որ, յանձնապատասխան վստահութեամբ մը, ինքզինքնին պաշտօնական ախոյեանները կ'ընէին օրէնքին: (Ջոր օր. Մտթ. ԺԵ. 1-11): Բայց ա՛ս է միթէ Յիսուսի Դրիստոսի զօրծին և քարոզութեան ճապարկը: Փրկիչը բաւական կը համարէ՞ արդեօք, իբրև հաւատարիմ զիտող մը, ելլել միայն Մովսէսի պատուէրներուն ու ծէսերուն: Առաջին նայուածքով, Աւետարաններուն այս կէտին մասին վկայութիւններ հակասական կ'երևի. կարգ մը հաստատուններ կ'արձև զետական օրէնսդրութեան յախտնականութիւնն է որ կը հաստատեն, մինչդեռ ուրիշներ, ոչ նուազ բացորոշ, կ'ըսեն թէ ջնջուած է ան: Իրօք

ու, Յիսուսի՝ օրինական կրօնքին հետ ունեցած յարաբերութեանց հարցը աստուածաշնչական աստուածաբանութեան ամենէն փշոտ հարցերէն մին է. այդ մասին զանազան լուծումներ են առաջարկուած. ներուի մեկի՝ մեր եկրակացութիւնը տալէ առաջ՝ նախ ցոյցնել խնդրոյն տարրերը:

1. Մովսիսականութեան ամբողջական պահպանումը հաստատել քուռոյ յայտարարութիւնը: Օտճախ բռնած է թէ Յիսուս ջնջած է առաջնական կարգը, աւելի զօրացնելու համար Սուրբ Դրոց բովանդակած թարգման տարրերը: Եթէ այդպէս եղած ըլլար, սա՛ պիտի ըլլար իր դիրքը. պահել չափանք, մէկիկ ընկելով երկրորդականը. միջուկը առնելու համար նեանկ պատեանք: Բայց այսպիսի այնքան ալ պատշաճ ընթացք մը դժուար թէ կարելի ըլլայ հաստատել Ս. Դրքի հատուածներով: Իրապէս, Յիսուս գտած է ի կատարել: Երբ «օրինաց եւ մարդարէից» վրայ կը խօսի, կարծես իր խօսքը մէկ ամբողջի մը՝ ամբողջութեան մը մասին է, որուն մէջ կը յայտնուի իր Հօրը կամքը (Մտթ. Ե. 17, Է. 12, Թ. 13, ԻԲ. 40, Դկս. ԺԶ. 29): Ոչ միայն օգտակար կը գտնէ մանրամասնութիւնները, սկզբունքները ի լոյս հանելու համար, այլ կը յայտարարէ թէ երկինքն ու երկիրը պիտի ունենին, բայց օրէնքէն նշանախցի մ'անգամ պիտի չանցնի (Մտթ. Ե. 18, Դկս. ԺԶ. 17): Այսպէս, սեւեռեալ ճշգրտութով մին է որ կը թուի հաստատել օրէնքին ամբողջական պահպանումը:

Արդ, ուշադիր լինել հարկ է, Սուրբ Դրքի այս հատուածները կողմացած կամ Քրիստոսի կողմէ անկարեւոր ցոյցուած խօսքեր չեն: Յիսուս շատ անգամ ցոյց տուած է ղեկավար արարողութեանց աստուածային արժէքը, թէ՛ խօսքով եւ թէ՛ գործնականապէս: Եթէ կը դատապարտէ, զոր օրինակ, փորձեցնելու ընթացքը, չի հրամայեր բնաւ սակայն չհնազանդիլ անոնց պատուէրներուն (Մտթ. ԻԲ. 2, 3): Յայտնի է թէ անոնք չափազանցելով ծէսը՝ կը նուազեցնէին բարոյական օրէնքը. անհաւասարակչութիւն՝ որուն համար Յիսուս անշուշտ կը մեղադրէ զանոնք, բայց անոր վտանգը մատնանիւ կ'ընէ անոնց, ո՛չ թէ որպէսդի անոնցմէ բան մը փոխուի կամ ջնջուի, այլ որպէսզի կատարեալ կերպ

պով է հաստատագծւած պահպանութիւնները: Ամբողջ իր ուսուցումին մէջ, Յիսուսի գաղափարն այն է որ իր աշակերտները ճշդիւ կատարեն իրենց իսրայելացիի պարտականութիւնները (Մտթ. Ե. 23, 24, ԻԴ. 20): Ինքն ալ կը վճարէ տաճարին տուրքը (Մտթ. ԺԷ. 24-27) եւ իր ժողովուրդին տօներուն ներկայ կը գտնուի: Այս ամէնուն մէջ, անշուշտ, Յիսուսի դիտումն էր ցոյցնել կարեւորութիւնը զգացումին՝ որուն արտայայտութիւնն են միայն այդ ձևերը (Մտթ. ԺԲ. 7): Այսուհանդերձ, որովհետեւ Հին Կտակարանն ալ արդէն միեւնոյն լեզուն կը գործածէ (Ա. Թագ. ԺԵ. 22, Սղմ. ԾԱ. 18, 19, Ովս. Զ. 6, ԷԲ. 4), ճշդն ըսելով, աւտորանական վարդապետութեան այս կողմը նոր չէ. յիշուած հատուածները, միայնակ առնուած ատեններն, կարծես թէ օրինական կրօնքին պահպանութիւնն է որ կը յիշեցնեն:

2. Միւս կողմը, սակայն, բազմաթիւ յայտարարութիւններ ալ միւս իմաստին ոյժ կուտան, հակցնելով թէ Տէրը ոչ միայն յաւիտենական չի նկատուի Մովսիսականութիւնը, այլ ընդհակառակն ջնջած է զայն իր բարոյականով ու պաշտամունքով միանգամայն: Անիկա քանդեց անոր պաշտամունքը՝ սրբարանին աւերածը ծանոցանկելով (Մրկ. ԺԲ. 2), ինչ որ իր ետեւէն պիտի բերէր ամբողջ արարողական կարգին ջնջումը: Աւելին կայ. Յիսուս կանխաւ օրինականացուցած էր այս փոփոխութիւնը, ինքզինքը գերիվեր յայտարարելով առճարէն (Մտթ. ԺԲ. 6), զոր ինքը՝ Մեհիան՝ պիտի կործանէ, անոր տեղը նոր մը շինելու համար. «Բակեցէք զտաճարդ զայդ, եւ ես զերիս աւուրս շինեցիք զգա՞ծ (Մրկ. ԺԲ. 8): Ինչ որ կը նշանակէ թէ եթէ Քրիստոսի մահը կը դատապարտէ ըմբոստ հրէշ Յիսուսը՝ իր հպարտութեան կիւղոնին մէջ նոյն իսկ՝ Տէրը իր յարութեանը Աստուծոյ ժողովուրդին կուտայ ի փոխարէն՝ ճշմարիտ աստուածպետութիւնը, այն՝ որ ընդմիշտ կը տեւէ. իսրայելեան ինքնապաշտութեան զէ՛մ ասկէց աւելի վճանական վերաբերմանք չի կրնալ ըլլալ:

Միեւնոյն զիրքը կը բռնուի Շարժման հանդէպ եւս, որուն՝ ինքզինքը տէր կը յայտարարէ Յիսուս (Մրկ. Բ. 27, 28, Մտթ. ԺԲ. 8): Ատով իսկ ցոյցնելով թէ

կ'առնէ անոր վրայէն պարտաւորելի հանգամանքը, զոր օրէնքը կը յանձնարարէր: Հետեւանքը, արդարեւ, խնդրոյ առարկայ չի կրնար ըլլալ: Երբ կ'ըսուի թէ այս ինչ ձեւը մարդո՛ւն համար է շինուած, ըսել կ'ուզուի թէ անիկա մարդէն՝ կախում ունի. այսինքն թէ մարդ ազատ է զայն չգործածելու: Այս արարողութեանց յատկանիւը, ձրեաներու համար, սենց՝ մարդկային գնահատութենէ խուսափելն էր: Ուզեն չուզեն՝ պիտի ենթարկուին սենց, Հին Ուխտին մէջ, զոր օրինակ, չարաթի հանդիստին օրէնքը բռնարարողը մահուան պատիժ պէտք է կրէ (Յւ. Ա. 14): Բայց եթէ չարաթը մարդուն համար է շինուած, եւ եթէ Յիսուս, իր Որդի Մարդոյի հանգամանքով, իրաւունք ունի սնոր ժամին տնօրինութիւն ընելու, առկէ այն կը հետեւի թէ երբ մարդ կը կատարէ ձեւի մը խորհրդանշած բանը, խորքը ունեցած ըլլալով՝ ա՛յլ պէտք չունենար երեւոյթին. որովհետեւ լրիւ ունի կեանքը, այլեւս արտաքին կանոններու պէտք չի զգար: Ի՞նչ մտաքով սակայն սա միւս ուշադրուա յայտարարութեան համար. «Ոչ որ ինչ մտանէ ընդ բերանն՝ պղծէ զմարդ, այլ որ ինչ ելանէ ի բերանոյ՝ ա՛յն պղծէ զմարդ»: Այս խիղճական խօսքով Յիսուս չի՞ կործանիր միւթէ զետական մաքրագործութեանց մանրամասնեալ դրօթիւնը: Արդ, այս երեք յենակետերը — տանարը, չարաթը եւ պատուէրները — երբ հանուին, իրենց հետ կը փլչի օրէնքին մարդկային կազմը:

Բայց, Երբայեցոց կրօնքին մէջ, ձեւը այնքան սերտօրէն խառնուած է բարոյական պատուէրներուն եւ անոնց բազմաւորութեան հետ, որ երկուքը միասնաբար անքակտելի մարդկութիւն մը կը կազմեն. կարելի չէ զանոնք իրարմէ բաժնել, աւանց երկփեղկելու գործարանաւորութիւնը, — «միութիւն» զոր Յիսուս ընդհակառակն կը ջանայ պահպանել միայն, «օրէնք եւ մարդարէք» ընդդիմական բացատրութիւնը զործածելով ստէպ: Ձնկելով արարողական կարգը, խորտակած ի՞նչլայ օրինական կազմակերպութիւնը եւ սակայն, իսրայելեան գրեթե քնքրու մի միայն բարոյականին հետ կապ ունեցող բազմաթիւ հատուածներ մինչեւ այդ մարդին մէջ ալ արմատական փոփոխութեան մը հարկն է

որ կը զգացնեն: Փոխվրէժի օրէնքին, զոր օրինակ, որ «այն ընդ ական եւ ատամն ընդ ատամանց բիրտ բռնածնին մէջ կ'աւաժոտուի», (Յւ. Իւ. 24, Մտթ. Ե. 38), Գրիստոս զէմ կը հանէ տիկզերտական սիրոյ ուստուածային պատուիրանը, որուն սահմանները անոր՝ այսինքն Յիսուսի սիրոյն ինքզինքին պարտադրած սահմաններն են միայն: Վասնզի առոր մէջ, մասնաւորաբար սպանութեան եւ շնութեան պարտականութեան մէջ էլ կ'առնուի պէս (Մտթ. Ե. 21, 22, 27, 28): Մովսիսական խօսքին միայն պարզ հոգեկանացումը չէ որ կայ, այն պատուէրին՝ որ վարքին վրայ իր ազդեցութիւնը ի գործ դնելով հանդերձ, կը թափանցէ կ'երթայ մինչեւ հոն ուր կիրքերն ու ցանկութիւնները կը բորբոքեն: Աւետարանական սէրն է որ տեղը կ'առնուի բնական ձգտումներուն, միշտ ալ անձուկ այն բարութիւններուն, որոնք ատելութեան կը փոխուին, երբ բաղխին անբարեացակամութեան, անտարբերութեան: Այս տեղ Յիսուսն շատ աւելի կ'ընէ քան ինչ որ պիտի ընէր՝ տարածելով կամ ընդլայնելով. կը փոխանակէ, կը կերպագործէ, նոր աշխարհի մը գալուստը կը յայտարարէ:

Միւնեոյն դիտողութիւնը կը պատշաճի նաեւ մանուկանքութեան ըմբռնումին (Մտթ. Ե. 31, 32. ԺԹ. 3, 9, Մկկ. Ժ. 2-12), երբ Գրիստոս, Հրէոյ մատանշելով օրինապատշաճութեան անցաւոր բնոյթը, անոնց կը յայտարարէ թէ այն պատուիրանը՝ զոր իբր փառս կը ցուցնեն իրեն՝ «Վասն խտատարութեան սրտից» միայն տրուած է իրենց: Մովսէս, կ'ըսէ անոնց, մարմնասէր մարդո՞ք հետ զորք է ունեցած, որոնց՝ անօգուտ պիտի ըլլար ներկայացնելն սրտութիւնը, իր բարձրագոյն պահանջներուն մէջ: Բոլորովին տարբեր է, ընդհակառակն, Փրկչին ուսուցումը. պէտք է ուշադրութեան արժանի զեռ անդիմադրութիւնը Մարիոսի հատուածին, որ հաւանաբար նախնական գաղափարը կը պարտանակէ. «Եթէ այդ արձակեցէ զկին իւր եւ արասցէ այլ, շնայ. եւ կին իկէ կըցէ յառնէ իւրմէ եւ եղբիւ այլում» շնայոյ Սայոնն է թէ օրէնքը մըն է առ, որ չի ճանչնար ոչ սեղմում եւ ոչ վերապահութիւն. ուստի մանուկանքողութիւնը զայն գործադրելն մօտ կը ցուցնէ մեղքի այնպիսի

վիճակ մը, զոր Յիսուս պիտի չկրնար ընդունիլ Երկնից թագաւորութեան մէջ: Այնպէս է նոր օրէնսդրութեան զազափառական նկարագիրը, որ, Աստուծոյ կատարելութիւնը կանոն ընծայելով մարդկային կեանքին (Մտթ. Ե. 48), Քրիստոսի աշակերտին ցոյց կուտայ ձիւնապատ այն քաղաքը, որուն պէտք է հասնիլ, առանց սակայն աշխարհի տալու ամէն մէկին մատչելի քաղաքային իրաւագիտութեան մը սկզբունքները: Նոյնքան աւելի աշխատու է այս վարդապետութեան հակապատկիւր խորայիշան օրինադրչին վարդապետութեան հետ, որ այնքան լաւ կը պատշաճի մարդուն ընտանի տնային տկարութիւններուն (Մտթ. ԺԹ. 8): Այսու առիթով, Մեսիային զաւուստովը դադրած են ստերկութեան և ազդիտութեան այդ ժամանակները: Օրէնքն ու մարգարէները կանգ կ'առնեն Յովաննէս Մկրտիչի աւջի (Մտթ. ԺԱ. 12-14): Քրիստոս մեկնիլն ու երաշխաւոր է գերապոյն բարոյականին հը, որ, երբ բազմատուր հիւնին հետ, կը նմանի ոյժէն ճարճատող նոր գիւնիին, զոր անխոհմտութիւն պիտի ըլլար կարկտուած տրկերու մէջ գնել, կամ նոր աստիճան կտորի մը, զոր կարելի չէ կարել հին զգեստի մը վրայ, առանց պատուածքներն աւելցնելու, և զգեստը նորոգել ուզելով՝ աւելի յոռի դարձնելու զայն (Մտթ. Թ. 16, 17, Մրկ. Բ. 21, 22, Ղկա. Ե. 36-38):

(Շարունակելի)

Ժ. Պ.

ՄԱՐԶՈՒՄԻ ԵՒ ՄՈԾԵ

Անճանապատկելի մարդկային ազգեկան աստուած գողորթիւն մ'է: Անկից քաճառուի առաջ իրեն դարձնուի ինչ որ անկիւս քնի համար ըրած է: «Բայց ես ոչ մեկին կախում չ'ունիմ, կ'ըսես, ես աշխարհի անօգուտ մեկն եմ: Կը մոռնամ քե պիտի չկրնայիր երկրի վրայ քայլ մը փոխել, առանց հոն գտնելու կասարեւելի պարտականութիւն մը: Ամեն անգամ որ փորձուիս կեանքիս յուրս եղնել, քե՛ դուն քնի: «Մեռնելէ առաջ քարի գործ մըն ալ ընեն: Եւսոյ, զնա՛ գտիր չխառն մը՝ օգնութեան, դժբախտ մը՝ միայն արտաքին, ընկճուած մը՝ պաշտպանութեան կարօ:

ՅԱԻԻՏԵԱՆՆԵՐՈՒ ՍԿԻԶԲԸ

ՔՐԻՍՏՈՍ ԾՆԱԻ

§ Եւ յախտեաններու վախճանին՝ Քրիստոս յարեաւ:

§ Բայց Ծննդեան տունը, զոր կը հանդիսանորէ Ս. Եկեղեցին, իրեն առանձին իրողութեան մը յիշատակը, կը պարտաւորէ զմեզ այս մէկ անգամով անդադառնալ տիեզերական Մեծ Իրողութեան սկիզբին միայն — Աստուածայայտութեան:

§ Շատ մը կրօններէ մէկուն, Քրիստոնէականին զաւանտութեան սահմաններուն մէջ ամփոփուած հաւատալիք մը չէ միայն, աստուածայայտութեան հաւատալիքը որուն վրայ Աւետարանը կը կենայ: Եւ իր կրօնքին խորատնիքին քիչ թէ շատ թափանցած քրիստոնէական, այսինքն ուղղափառ քրիստոնէական, ինքն իրեն չ'արտօնէր խորհիլ թէ՛ այլապէս համոզուածութեան անհամար հեռեդեմքէն մէկն ալ է ինքը: Էի թոյլատրէր ինքն իրեն ըսել. «Ինչպէս մահտաղանը իր Մարգարէին և անոր ուսուցումներուն, հնդկէ՛ իր Պատառային և անոր վարդապետութեանց, այնպէս ալ ես Քրիստոսի և անոր բերած Աւետիսին մէջ գտած եմ իմ մտքիս և հոգիիս անդորրը: Ո՛չ միայն շատ մը հաւատաւորներէն մէկը չէ քրիստոնէական հաւատալիքներու ամբողջութիւնը, ո՛չ միայն շատ մը ճշմարտութիւններէն մէկը չէ քրիստոնէութեան մարդոց բերած մտքի լոյսը, այլ նոյնիսկ չէ՛ միայն ճշմարտութեան ամենափայլուն երեւոյն ներկայացումը լոյսի կարծառ այս աշխարհին:

§ Աստուած միայն ու միայն Իր Պատգով(») յայտնեց ինքզինքը աշխարհի միայն զամ ընդ միշտ կատարելապէս:

§ Այդ Պատգը Քրիստոս Յիսուսը եղաւ: § Քրիստոսով մեկը եւ ամէն իրերու բերուած Պատգը միակ ու տիեզերական, անյեղիլ և այլամերժ սկզբունքի մը ծայնին ստոյգ չեւտն ունի: Միւս ամէն խոսքերը, ամէն տեղ ու ամէն ատեն այդ մէկ Պատգին արձագանգն են լոկ. արձագանգը

(*) Խօսք = լոգոս, բան: